

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазько О.М. Перспективи розвитку електронних (технічних) засобів доказування в цивільному процесі України. Європейські перспективи. 2015. № 1. С. 125–129.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (ред. від 24.02.2018 р.). Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
3. Чванкін С.А. Письмові докази у цивільному процесі України. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу; відп. за вип. В.М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 1. С. 366–368.
4. Гусев О.Ю. Поняття та види електронних доказів у цивільному процесі. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2016. № 1 (13). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16hoyutp.pdf>
5. Каламайко А.Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі. Правова доктрина – основа формування правової системи держави: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», 20 Харків, 20–21 лист. 2013 р. Національна академія правових наук України; відп. за вип. О.В. Петришин; голова редкол. В.Я. Тацій; редкол. В.П. Тихий та ін. Х.: Право, 2013. 1032 с. С. 812–815.
6. Електронні докази: регулювання, яке буде складно застосувати на практиці 2017 р. / Новини Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Київської області. URL: <http://kdkako.com.ua/elektronni-dokazi-regulyuvannya-yake-bude-skladno-zastosuvati/>
7. Буряк Л.С. Правова природа висновку експерта як засобу доказування в цивільному процесі. Криміналістичний вісник. 2014. № 1 (21). С. 75–80.
8. Цивільне процесуальне право України: підруч. / Бичкова С.С., Бірюков І.А., Бобрик В.І. та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. К.: Атіка, 2009. 760 с.
9. Новікова Н.А. Поняття та ознаки свідка в цивільному процесі. Право і суспільство. 2016. № 6. С. 41–48.

УДК 347.615

АЛІМЕНТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПОДРУЖЖЯ

ALIMENTARY OBLIGATIONS OF THE MARRIED COUPLES

Басанська Н.В.,
к.ю.н., доцент,

завідувач кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін

*Черкаський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»*

Стаття присвячена визначенню правової природи аліментних правовідносин, змін у правовому статусі аліментів. Здійснено аналіз змін законодавства, направлено на врегулювання аліментних відносин, посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом удосконалення порядку стягнення аліментів. Наголошено на створенні ефективних правових механізмів стягнення аліментів з батьків, що не виконують свого обов'язку щодо утримання дитини (дітей).

Ключові слова: аліменти, аліментні правовідносини, права дитини на належне утримання, стягнення аліментів.

Статья посвящена определению правовой природы алиментных правоотношений, изменений в правовом статусе алиментов. Осуществлен анализ изменений законодательства, направленного на урегулирование алиментных отношений, усиление защиты права ребенка на надлежащее содержание путем усовершенствования порядка взыскания алиментов. Акцентируется внимание на создании эффективных правовых механизмов взыскания алиментов с родителей, которые не выполняют своей обязанности относительно содержания ребенка (детей).

Ключевые слова: алименты, алиментные правоотношения, права ребенка на надлежащее содержание, взыскание алиментов.

The article is devoted to the analysis of the Law of Ukraine «On Amending Certain Legislative Acts of Ukraine on Enhancing the Protection of the Right of the Child to Proper Maintenance by Improving the Procedure for Collecting Alimony» dated July 8, 2017, which will substantially regulate in the future many gaps and omissions in this area. The main goal of changes in the current legislation is to protect the interests of the child for proper maintenance.

Attention is emphasized on changing the legal status of alimony: in the holy place with the introduction of amendments to the current legislation now it is the property of the child himself.

The analysis of other changes in legislation aimed at resolving alimony relations, strengthening the protection of the child's rights to proper maintenance by improving the order of recovery of alimony has been carried out.

Attention is also paid to the determination of the amount of alimony. A positive aspect is distinguished: when calculating alimony, the court takes into account the costs of the payer of alimony, including the purchase of immovable or movable property, the amount of which exceeds the tenfold amount of the subsistence minimum for the able-bodied person, if the payer of alimony does not prove the source of funds.

For the first time in the Ukrainian legislation, as a result of introducing amendments to the Family Code of Ukraine, a mechanism has been introduced for the possibility of deviating from the presumption of equality of parts of joint property in case of evasion by one of the spouses from participation in the maintenance of children. The court can depart from the basis of equality of parts of joint property under circumstances that are important: if one of them did not care about the material support of the family, avoided participation in the maintenance of the child (children).

It is summarized that changes in the current legislation, in particular the Family Code of Ukraine, should lead to the creation of effective mechanisms through which malicious alimony defaulters will find it more difficult to find ways to evade payment of alimony, delay the consideration of court cases, and pay an unreasonably small amount.

Key words: alimonies, alimentary legal relationships, rights for a child on the proper maintenance, duty to retain.

В основу формування моральних засад сімейних правовідносин покладено турботу про малолітніх, неповнолітніх, інших непрацездатних членів сім'ї, надання їм посиленої підтримки й матеріальної допомоги. Батьки забезпечують умови для духовного та фізичного розвитку дитини, надання їй освіти, задоволення інтересів у житті, харчуванні тощо.

Згідно зі ст. 27 Конвенції про права дитини [1], прийнятої 44-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1989 р., батько або (і) інші особи, що виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здатностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини. У національному законодавстві обов'язок батьків щодо утримання своїх дітей є одним з головних конституційних обов'язків (ч. 2 ст. 51 Конституції України), а також він закріплюється в Сімейному кодексі України. Закон покладає на батьків обов'язок утримувати своїх неповнолітніх дітей. Даний обов'язок виникає з моменту народження дітей та зберігається до досягнення ними повноліття [7, ст. 180]. Обов'язок утримувати дитину є рівною мірою обов'язком як матері, так і батька, причому обов'язком особистим, індивідуальним, а не солідарним. Батьки зобов'язані утримувати свою дитину незалежно від того, одружені вони чи ні, або чи розірвано їх шлюб. Обов'язок по утриманню зберігається й тоді, коли дитина народилася у шлюбі, який пізніше було визнано недійсним, а також і у випадку позбавлення батьківських прав батьків (ч. 2 ст. 166).

Інститут аліментних зобов'язань досліджувався багатьма вченими, такими як: Л.В. Афанасьєва, Г.В. Ахмач, О.Г. Дрижчана, І.В. Жилінкова, О.І. Пергамент, З.В. Ромовська, Л.В. Сапейко тощо. Водночас значне коло питань, що характеризують особливості аліментних правовідносин, залишилися поза увагою науковців.

Метою статті є дослідження особливостей сплати аліментів на дитину через призму змін у законодавстві. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: проаналізувати законодавчі підстави для стягнення аліментів; дослідити особливості притягнення до відповідальності за ухилення від сплати аліментів.

Спори про стягнення аліментів становлять основну категорію серед усіх шлюбно-сімейних справ. Кожна десята з усіх цивільних справ, розглянутих судами – справа про стягнення аліментів. З цими суперечками безпосередньо пов'язані питання щодо застосування норм про встановлення батьківства, про аліментні зобов'язання, у правове регулювання яких Сімейним кодексом України внесені істотні зміни. Своєчасне і точне виконання аліментних зобов'язань є істотною гарантією охорони інтересів материнства, батьківства і дитинства, і тому прийняття в нашій країні заходів з охорони материнства і дитинства, прав і законних інтересів членів сім'ї є вираженням конституційного принципу захисту сім'ї державою.

Аналіз судової практики свідчить про те, що питання стягнення аліментів у сучасний період набуває важливого практичного значення. Слід зауважити, що однією з основних та найскладніших проблем, пов'язаних зі сплатою аліментів, є їх умисна несплата. За статистикою Міністерства юстиції України, з 538 тисяч виконавчих проваджень зі сплати аліментів у 15% має місце заборгованість [6].

8 липня 2017 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» [4], який суттєво врегулює багато прогалин і упущень у цій сфері. Головна мета змін, які викликав вказаний вище закон – спрямованість на першочерговий захист інтересів дитини на належне утримання.

Проведемо аналіз змін до Сімейного кодексу України (далі – СК). Вперше в українському законодавстві шляхом внесення доповнення до ч. 2 ст. 70 СК [7] запровадже-

но механізм можливості відходу від презумпції рівності часток у спільній власності в разі ухилення одного з подружжя від участі в утриманні дітей. Суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилився від участі в утриманні дитини (дітей). Слід розцінювати це як забезпечення додаткової матеріальної компенсації особі, яка самостійно здійснює утримання дитини, під час перерозподілу часток спільного майна між подружжям.

Позитивним нововведенням слід вважати й зміну правового статусу аліментів: відтепер аліменти є власністю самої дитини, а не батьків. Останні лише отримують та використовують їх від імені дітей (ст. 179 СК).

За рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються в частці від доходу її матері, батька або у твердій грошовій сумі за вибором того з батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина (ст. 181 СК). У старій редакції Сімейного кодексу України вибір форми стягнення аліментів здійснювався виключно за судовим рішенням.

Щодо нарахування аліментів, то мінімальний їх розмір збільшено в результаті змін до статті 182 Сімейного кодексу. Так, суд не може визначити на дитину розмір аліментів менше ніж 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (у старій редакції кодексу було 30%), оскільки розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини (ч. 2 ст. 182 СК).

Більш того, під час визначення розміру аліментів суд повинен брати до уваги наявність грошових коштів, рухомого та нерухомого майна (ч. 1 ст. 182 СК). Звертає на себе увагу те, що законодавець не конкретизував суб'єкта, в якого мають враховуватися зазначені обставини. У зв'язку з цим можна дійти висновку, що врахуванню підлягають кошти, рухоме та нерухоме майно платника аліментів, стягувача і самої дитини.

Також будуть братися до уваги судом доведені стягувачем аліментів витрати платника аліментів, у тому числі на придбання нерухомого або рухомого майна, сума яких перевищує десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи, якщо платником аліментів не доведено джерело походження коштів. Це, на нашу думку, є позитивним нововведенням, оскільки більшість осіб приховують джерела своїх доходів. Вказана норма дасть змогу врахувати витрати майбутнього платника аліментів з «тіньових» джерел прибутку під час визначення судом розміру аліментів. Такі витрати беруться до уваги, як ми зазначали вище, лише якщо платник аліментів не зможе обгрунтовано довести джерело походження коштів.

Ще одним нововведенням сімейного та процесуального законодавства є розширення можливості застосування спрощеної процедури для отримання рішення про стягнення аліментів.

Так, відповідно до доповнення до ч. 5 ст. 183 СК стягнення аліментів може здійснюватися в наказному провадженні. Зокрема визначено, що той з батьків, з яким проживає дитина (діти), має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів.

Суть наказового провадження (порівнянні зі стандартним зверненням до суду з позовом (позовне провадження) полягає в значно спрощеному та більш оперативному розгляді питання по суті. Так, після прийняття судом ухвали про відкриття наказного провадження судовий наказ по суті вимог видається останнім у триденний термін. Сам судовий наказ видається без виклику заявника, боржника та інших осіб, а також без проведення судового засідання.

Аліменти можуть бути призначені в розмірі чверті доходу на одну дитину, третини доходу – на двох дітей, половини – на трьох і більше дітей. При цьому в будь-якому разі розмір аліментів, що стягується в наказному провадженні, обмежується 10 прожитковими мінімумами на дитину відповідного віку на кожну дитину.

Новелою законодавства стало розширення можливості отримувача аліментів щодо вибору способу стягнення. Так, за старим порядком аліменти визначалися як частка від доходу платника, а якщо заробіток платника був нерегулярним, то кошти стягувалися у твердій сумі. Сьогодні статтею 184 СК отримувач аліментів наділений винятковим правом в аспекті вибору того, як стягувати аліменти: в частці від доходу платника чи у фіксованій сумі. До того ж одержувач аліментів у майбутньому може в судовому порядку змінити спосіб стягнення коштів.

Підставами для зміни розміру аліментів можуть бути (ст. 192 СК):

- зміна матеріального стану платника або одержувача аліментів;

- зміна сімейного стану платника або одержувача аліментів;

- інші випадки, передбачені Сімейним кодексом України.

Ініціювати питання зміни розміру аліментів може як платник, так і одержувач.

Під час визначення заборгованості за аліментами, присудженими в частці від заробітку (доходу) (ст. 195 СК), законодавцем було враховано й такі шляхи отримання прибутку, як одержання заробітку за кордоном. Беручи до уваги, що на сьогодні кількість працюючих українців за кордоном становить близько 70 тисяч громадян [2, с. 12], це є актуальним та доречним нововведенням.

Змін зазнало і положення законодавства про сплату неустойки в разі заборгованості за аліментами. Так, законодавець у статті 196 СК конкретизував, що пеня в розмірі 1% за кожен день прострочення буде виплачуватися від дня прострочення до дня повного погашення заборгованості або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені. При цьому сума такої неустойки не може перевищувати 100% від заборгованості. Дане нововведення захищає інтереси платника аліментів, оскільки забезпечує його від сплати надмірно великих сум неустойки.

Законодавцем введено ще таку форму притягнення до відповідальності боржника в разі виникнення заборгованості за несплату аліментів у розмірі, що сукупно перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, як тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України; у праві керування транспортними засобом, тимчасове обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії; тимчасове обмеження боржника у праві полювання [3, ст. 71].

Крім того, закон передбачає відповідальність за порушення щодо сплати додаткових витрат на дитину (ч. 4 ст. 196). У такому випадку сума заборгованості виплачується з урахуванням індексу інфляції за час прострочення з урахуванням 3% річних від цієї суми.

Також законодавцем було розширено перелік справ, під час розгляду яких позивач звільняється від сплати судового збору. Наразі не потрібно сплачувати судовий збір не лише у справах про безпосереднє стягнення аліментів,

але й у справах, що стосуються оплати додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексації аліментів чи зміни способу їх стягнення (п. 3 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір») [5]. Безперечно, тут вбачається гуманістичний підхід до вирішення справ у сфері аліментних зобов'язань.

Проте сьогодні, завдяки ратифікації Україною двох багатосторонніх міжнародних конвенцій, що стосуються рішень про утримання, у громадян нашої держави з'явилася реальна можливість стягнути аліменти з особи, яка перебуває за кордоном, звичайно, за умови, якщо встановлено місце проживання аліментозобов'язаної особи в іноземній країні та її фінансова спроможність сплачувати аліменти. Для прикладу, з 1 серпня 2008 року в Україні діє Гаазька конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 року (далі – Гаазька конвенція 1973 року). Вона встановлює уніфіковані правила взаємного визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання, надає змогу визнавати і виконувати судові рішення про стягнення аліментів, постановлені українськими судами, на території держав-учасниць Конвенції, а також визнавати та виконувати в Україні іноземні рішення про стягнення аліментів. На відміну від Нью-Йоркської конвенції 1956 року про стягнення аліментів за кордоном, Гаазька конвенція 1973 року закріплює умови визнання і виконання іноземних рішень, які стосуються утримання.

Звернемо увагу на такі два моменти: по-перше, ця конвенція спрямована на забезпечення своєчасного і повного виконання рішень про стягнення аліментів. Вона має важливе практичне значення, оскільки гарантує здійснення прав, визнаних судовим рішенням, і виконання обов'язків, підтверджених цим рішенням; по-друге, неврегульовані цією Конвенцією аспекти стягнення аліментів є предметом регулювання інших багатосторонніх міжнародних договорів. Не менш важливим є той факт, що 23 листопада 2007 року в Гаазі було підписано Заключний акт 21-ї Дипломатичної сесії Гаазької конференції з міжнародного приватного права, яка завершила п'ятирічну роботу з розробки проекту Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші форми сімейного утримання. Україна, будучи членом цієї міжнародної організації з 1996 року, також бере участь у розробці Конвенції. У майбутньому ця Конвенція має змінити вже існуючі Гаазькі конвенції у сфері зобов'язань про утримання [8].

Насамкінець, слід наголосити, що вищенаведені зміни в законодавство, на нашу думку, мають створити дійсно ефективні правові механізми стягнення з батьків, що не виконують свого обов'язку щодо утримання дитини (дітей), аліментів.

Також, виконуючи превентивну функцію, зміни до Сімейного кодексу України мають підвищити свідомість батьків щодо необхідності виконання обов'язку по утриманню дітей навіть після розлучення, а також призвести до створення дієвих механізмів, які унеможливлюватимуть злісним неплатникам аліментів використовувати передбачені механізми для ухилення від сплати аліментів, затягувати розгляд судових справ, а також сплачувати необґрунтовано малий їх розмір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про права дитини ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989 г. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021
2. Міграція в Україні: факти і цифри; Упорядник О. Малиновська. Київ: MOM, 2016. 32 с.
3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Дата оновлення: від 07.03.2018 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/paran658#n658>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів: Закону України від 17.05.2017 р. № 2037-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2037-19>
5. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI. Дата оновлення: 24.02.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>
6. Простибоженко О. Критичний огляд ініціатив Мінюсту щодо посилення захисту права дитини // Ліга.нет. URL: <http://blog.liga.net/user/oprostibozhenko/article/28634.aspx>
7. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 06.02.2018 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/paran355?info=1>
8. Черняк Ю.В. Правила міжнародного співробітництва у сфері захисту дітей (на матеріалі Гаазької конвенції 1996 р.). Право України. 2008. № 5. С. 92–98.